

Рецензія

**доцента кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту України,
кандидата наук з фізичного виховання і спорту,
доцента Пальчук Марії Борисівни
на дисертаційну роботу Мамедової Інни Степанівни
на тему «Формування мотивації учнів середніх класів до різних видів
рухової активності в системі фізичного виховання»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 017 – Фізична культура і спорт
з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка**

Актуальність обраної теми. Рухова активність є предиктором здорового способу життя, а її роль, особливо в дитячому і підлітковому віці, має велике значення для повноцінного вікового розвитку, профілактики шкідливих звичок і негативних змін, які мають місце у сучасному способі життя дітей та підлітків.

До питань, пов'язаних із забезпеченням оптимального рівня рухової активності школярів, як складової здорового способу життя, прикута увага чималої кількості науковців. Попри зазначене, статистичні дані, наведені у науковій літературі вказують на те, що рівень рухової активності значної частини школярів залишається низьким. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у всьому світі не дотримуються глобальних рекомендацій з фізичної активності 81 % підлітків. Саме тому, беззаперечним є той факт, що залучення підлітків до регулярної рухової активності є одним з першочергових завдань.

У керівних документах ВООЗ визначено шляхи популяризації рухової активності, серед яких стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища є ключовою ланкою у досягненні бажаного результату.

Дані наукової літератури переконливо свідчать про те, що забезпечення ефективності функціонування системи фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) пов'язано із створенням сприятливих умов для особистісно зорієнтованого виховання школярів, на основі врахування їх мотивів та інтересів. Відтак, актуальність питань, пов'язаних із формуванням

мотивації школярів до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання не викликає сумнівів.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2016–2020 рр., згідно з темою кафедри теорії і методики фізичного виховання 3.1 «Теоретико-методичні основи вдосконалення програмно-нормативних засад фізичної підготовки дітей, підлітків і молоді» (номер державної реєстрації 0116U001626) та Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр., згідно з темою кафедри теорії і методики фізичного виховання 3.3 «Удосконалення системи педагогічного контролю фізичної підготовленості дітей, підлітків і молоді в закладах освіти» (номер державної реєстрації 0121U108938).

Внесок дисертанта, як співвиконавця тем, полягав у науковому обґрунтуванні та розробці організаційно-методичних умов формування мотивації учнів середніх класів до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність отриманих результатів забезпечено оптимальними розмірами вибірок учасників дослідження (113 хлопців і 116 дівчат: в міських школах $n = 67$ хлопців, $n = 68$ дівчат, в сільських школах $n = 46$ хлопців, $n = 48$ дівчат), логікою організації педагогічного експерименту та його тривалістю. Дисертанткою використано інформативні методи математичної статистики, котрі відповідають поставленій меті та завданням дисертації та підтверджують обґрунтованість та достовірність отриманих наукових положень та висновків. Результати дисертаційної роботи мають об'єктивний характер, ґрунтуються на достатній кількості дослідницького матеріалу, отриманого завдяки використанню цілого комплексу інформативних методів дослідження. Позитивної оцінки

заслугує оформлення результатів дослідження та послідовність наукового пошуку.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що:

вперше на основі факторного аналізу структурних складників, що визначають фізичний стан і рухову активність учнів середнього шкільного віку різних територіальних локацій визначено доступні, інформативні показники, що несуть не тільки об'єктивну інформацію щодо фізичних кондицій, самооцінки фізичного розвитку, але й підвищують мотивацію до використання різних видів рухової активності в урочних та позаурочних заняттях;

вперше визначено прогностичну модель здоров'я та фактори індивідуального його ризику у дівчат та хлопців середнього шкільного віку з урахуванням рухової активності та інших супутніх чинників;

вперше визначено модель формування безпечного та здорового освітнього середовища для надання якісних освітніх послуг, популяризації рухової активності, збереження здоров'я учнів та формування у них навичок здорового способу життя; стан умов освітнього середовища для реалізації модульного підходу на уроках фізичної культури в закладах загальної середньої освіти різної територіальної локації;

вперше визначено: динаміку мотиваційних пріоритетів до різних видів рухової активності школярів з 5-го по 9-й клас, що змінюється залежно від організаційно-методичних засад фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти; лімітуючі і стимулюючі фактори до занять різними видами рухової активності в системі урочних і позаурочних занять для різних вікових груп школярів 5-9 класів, які мешкають в міській і сільській місцевостях; структуру мотивів та інтересів школярів 11-15 років до занять руховою активністю в урочних та позаурочних формах, яка змінюється у процесі вікового розвитку, статевої належності й територіальної локації ступінь впливу комунікативних складових, конфігурації сімейних виховних чинників

на формування інтересу дітей середнього шкільного віку до рухової активності;

отримані дані розширили уявлення про рухову активність учнів середніх класів в умовах освітнього середовища за комплексом показників серед яких: виконання ранкової гімнастики; пересування до школи пішки чи транспортом; активність на уроках; відповіді на уроках біля дошки та стоячи; виконання фізкультурних хвилинок; активності на перервах; залученість і активність на уроках фізичної культури; участь у шкільних або позашкільних спортивних секціях; прогулянки на свіжому повітрі;

отримали подальший розвиток дані: про значущі чинники, що впливають на вибір видів рухової активності в позашкільних закладах фізкультурно-спортивного напрямку; щодо соціальних та педагогічних чинників (проведення вільного часу в контексті активного та пасивного відпочинку, ставлення до занять фізичною культурою, спортивної компетентності) для здійснення організованих заходів, спрямованих на залучення дітей до занять руховою активністю; щодо рівня самооцінки фізичного розвитку особистості учнів середнього шкільного віку (за складовими: здоров'я, координація рухів, фізична активність, структурність тіла, спортивні здібності, фізичне «Я», зовнішній вигляд, сила, гнучкість, витривалість) для здійснення організованих заходів, спрямованих на залучення до занять руховою активністю.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці організаційно-педагогічних умов, які дозволяють здійснювати освітній процес з вирішенням поставлених завдань, у тому числі – формування ціннісного ставлення до фізичної культури і спорту у підлітків.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями фізичної культури закладів загальної середньої освіти, тренерами спортивних секцій, керівниками гуртків, координаторами активних парків.

Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції використано для впровадження у практику діяльності опорного закладу освіти

«Волошинівського ліцею імені героя України Руслана Лужевського» Баришівської селищної ради, Чернівецького ліцею № 18 Чернівецької міської ради, у програмі заходів фізкультурно-оздоровчої діяльності серед населення Київського обласного центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», в освітній процес підготовки студентів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура) Національного університету фізичного виховання і спорту України для вдосконалення змісту навчальних дисциплін «Педагогічна діагностика якості навчання у фізичній культурі» і «Теорія і методика фізичного виховання».

Оцінка змісту дисертації та її основних положень. Структура та зміст роботи (анотація, зміст, перелік умовних позначень, вступ, п'ять розділів та висновки до них, загальні висновки, практичні рекомендації, список використаних джерел, додатки) представлені відповідно до актуальних вимог. Загальний обсяг дисертації викладено на 274 сторінках, а список використаних джерел складається з 216 найменувань. Цифровий матеріал дисертації ілюстровано 14 рисунками та 60 таблицями, які окрім інформаційного характеру мають змістовне навантаження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету та завдання, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами, вказано об'єкт, предмет, методи дослідження, окреслено наукову новизну та практичну значущість, наводяться дані про особистий внесок здобувача, подано інформацію про публікації та апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади використання різних видів рухової активності учнівською молоддю»** систематизовано дані наукової літератури щодо фізичного здоров'я, культури рухової активності і вмотивованості до неї сучасних школярів України, вивчено ініціативи з популяризації рухової активності в міжнародній практиці, а також проаналізовано тенденції та підходи до реалізації програм з фізичного виховання/фізичної культури в освітніх установах різних країн.

Аналіз наукової літератури дозволив дисертантці виявити ступінь вивченості проблеми та встановити, що формування мотивації до рухової активності підлітків та впровадження дієвих заходів щодо її підвищення є актуальною проблемою в системах фізичного виховання різних країн, адже рухова активність є предиктором здорового способу життя. Роль рухової активності, особливо в дитячому і підлітковому віці, є визначальною у повноцінному розвитку зростаючого організму, а заходи, спрямовані на її підвищення визнаються в якості одного з найбільш економічно ефективних підходів щодо покращення здоров'я підростаючого покоління.

Аналіз фахової літератури дозволив визначити проблемне поле дослідження та сформулювати мету роботи – обґрунтувати та розробити організаційно-педагогічні умови формування мотивації дітей середнього шкільного віку до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання.

Другий розділ «**Методи та організація дослідження**» присвячено опису методів дослідження та організації дослідження. Використані у роботі методи дослідження забезпечують можливість всебічного вирішення визначеної дисертанткою проблеми, відповідають меті та завданням, об'єкту і предмету дослідження.

Для реалізації мети і завдань, поставлених у дисертаційній роботі, використано комплекс сучасних методів дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури, антропометричні методи дослідження, соціологічні методи дослідження, методика прогнозування здоров'я підлітків, методи оцінки рухової активності за інтегральним показником, педагогічні методи досліджень (спостереження, педагогічний експеримент, педагогічне тестування), психологічні методи дослідження, методи математичної статистики.

Третій розділ «**Характеристика детермінант фізичного стану учнів середнього шкільного віку**» дисертаційної роботи містить дані щодо самооцінки рухової активності дітей середнього шкільного віку в навчальний

та позанавчальний час і самооцінки фізичного розвитку, а також результати оцінки фізичної підготовленості дітей середнього шкільного віку різної територіальної локації та інтересів школярів до фізичної культури в школі та рухової активності в позаурочний час.

Дисертанткою виявлено зниження рухової активності хлопців та дівчат з віком, що обумовлено збільшенням частки підлітків, які надають перевагу пасивному відпочинку та проявляють низьку активність на уроках, а також під час здійснення фізкультурно-спортивної діяльності. Встановлено зниження середнього інтегрального рівня рухової активності міських та сільських школярів та встановлено, що середня рухова активність хлопців є дещо вищою, ніж у дівчат.

Аналіз результатів самоопису фізичного розвитку дозволив виявити, що у дівчат, які проживають у сільській місцевості переважають компоненти фізичної підготовленості, а у дівчат, які мешкають у місті – «здоров'я», «стрункість», «зовнішній вигляд», «глобальне фізичне «Я»». Встановлено завищений рівень самооцінки у дівчат 5-х класів сільських і міських шкіл (81,25 % і 80 %), а також виявлено скорочення частки дівчат із завищеною самооцінкою з віком, про що свідчить переважання частки дівчат із високою та середньою самооцінкою в 7-х та 9-х класах незалежно від місця проживання.

Найвищі показники самооцінки фізичного розвитку хлопців сільських шкіл відзначені за шкалами «здоров'я», «фізична активність», «витривалість», «спортивні здібності». У хлопців міських шкіл виявлено тенденцію до низької самооцінки таких показників фізичного розвитку, як «здоров'я», «спортивні здібності», «глобальне фізичне «Я»». Вищою є самооцінка за шкалами: «стрункість тіла» та «координаційні здібності». З віком у хлопців міських шкіл підвищується значення таких показників, як: «стрункість тіла», «сила», «глобальне фізичне «Я»», «зовнішній вигляд», «здоров'я», «сила».

Результати оцінки фізичної підготовленості школярок 5-х класів засвідчили, що бистрота, гнучкість, спритність та швидко-силові якості

дівчат, які навчаються в сільській місцевості є достовірно ($p \leq 0,05$) вищими у порівнянні з їхніми однолітками, які навчаються в міських школах. Натомість, показники динамічної витривалості м'язів тулуба і сили є кращими у міських школярів. Результати тестування школярів 7-х класів засвідчили, що сільські школярки мають кращий рівень фізичної підготовленості, порівняно з міськими однолітками, про що свідчать достовірні відмінності ($p \leq 0,05$) результатів рухових тестів. Аналогічні результати були зафіксовані і при тестуванні школярів 9-х класів, за виключенням результатів тесту згинання і розгинання рук в упорі лежачи, що характеризує розвиток сили, де міські школярки продемонстрували достовірно вищі ($p \leq 0,05$) результати.

Подібні тенденції були виявлені дисертанткою в процесі тестування хлопців – у переважній більшості результати виконання рухових тестів школярами, які навчаються в сільській місцевості є достовірно кращими, у порівнянні з міськими однолітками. Виключенням є лише результати хлопців 7-х класів, де міські школярі показали кращий результат під час виконання тесту піднімання тулуба в сід з положення лежачи, а хлопців 9-х класів – нахил тулуба вперед з положення сидячи.

Аналіз результатів оцінки фізичної підготовленості залученого до дослідження контингенту дозволив дисертантці виявити взаємозв'язок між приростом показників сили, швидкісно-силових якостей, швидкості і чутливими періодами їх розвитку, а також дійти висновку щодо доцільності планування педагогічних дій вибіркової спрямованості для оптимізації процесу фізичної підготовки.

У четвертому розділі **«Організаційно-методичні особливості формування рухової активності учнів середнього шкільного віку в умовах освітнього середовища»** представлено дані факторного аналізу, здійсненого на основі 34 показників, які характеризують фізичну підготовленість, фізичну роботоздатність, самооцінку фізичного розвитку та інтегральні показники ризиків для здоров'я, що дозволив виявити структурні складники, котрі визначають фізичний стан і рухову активність учнів середнього шкільного

віку різних територіальних локацій. У структурі фізичного стану школярів як сільських, так і міських ЗЗСО виділено шість факторів, вклад у загальну дисперсію яких склав від 62 % до 77 %.

На основі результатів факторного аналізу було визначено взаємозв'язок показників самоопису фізичного розвитку, розвитку фізичних якостей, рухової активності, мотивів і інтересів дітей середнього шкільного віку залежно від територіальної локації, що, за даними дисертантки, є базисом розробки організаційно-методичних умов формування сталої мотивації до рухової активності дітей середнього шкільного віку та передумовою до управління процесом фізичного виховання в освітньому середовищі ЗЗСО.

Здійснена дисертанткою оцінка детермінант, які прогнозують здоров'я хлопців та дівчат середнього шкільного віку різної територіальної локації дозволила виявити, що прогностична наявність ризиків зниження здоров'я у дівчат міських шкіл – нижча (58,82 %), у порівнянні дівчатами сільських шкіл (60,42 %). У дівчат сільських шкіл відсутність ризику зниження здоров'я виявлено у 39,58 % опитаних, а у дівчат міських шкіл – 41,18 %. Подібна тенденція виявлена в процесі аналізу даних хлопців – наявність ризиків зниження здоров'я у хлопців міських шкіл нижча (53,73 %), у порівнянні з хлопцями сільських шкіл (54,35 %). Відсутність ризику зниження здоров'я у міських школярів відмічено у 46,27 % опитаних, а у сільських – 45,65 %.

Дисертанткою розроблено модель організаційно-педагогічних умов для реалізації рухової активності дітей середнього шкільного віку в освітньому середовищі, яка включає мету, принципи, умови, рівні інтервенцій (структурний, реалізаційний, результативно-оціночний) та критерії ефективності. Структурний рівень інтервенцій передбачає вивчення освітнього середовища об'єкту впровадження організаційно-педагогічних умов, зокрема оцінку його матеріально-технічної бази, кадрового, програмно-методичного забезпечення; реалізаційний містить інтервенції з планування фізкультурно-масових заходів, спрямовані на підвищення залученості учнів середнього шкільного віку до рухової активності; результативно-оціночний

рівень передбачає оцінку ефективності моделі, аналіз результатів її застосування, корекцію змісту та завдань.

У п'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» висвітлено дискусійні питання, узагальнено результати дисертаційного дослідження, окреслено їх практичну та теоретичну значущість.

Дисертантка виявила вміння аналізувати, узагальнювати, порівнювати, критично оцінювати та співставляти власні результати з даними, вже наявними у джерелах наукової літератури.

На основі отриманих результатів дисертанткою сформульовано висновки, які узгоджуються з даними, представленими в основних розділах роботи та дозволяють судити про ступінь виконання поставлених завдань і досягнення мети роботи. У роботі представлено наукові дані трьох рівнів новизни: ті, які набули подальшого розвитку, підтвердили і доповнили наявні наукові розробки та абсолютно нові наукові дані.

Зміст дисертації викладено послідовно, стиль викладення науковий, чіткий та логічний. Дисертація орфографічно та стилістично витримана на належному рівні. Застосована в роботі наукова термінологія є загальноновизнаною, стиль викладення результатів теоретичних і практичних досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує доступність їх сприйняття.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях. Основні наукові положення дисертації опубліковані в наукових журналах та представлено в матеріалах науково-практичних конференцій національного та міжнародного рівня. В опублікованих наукових роботах дисертантка брала участь в організації та проведенні досліджень, обробці та аналізі отриманих результатів. За матеріалами дисертації опубліковано 14 наукових публікацій: 8 статей у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, 5

апробаційного характеру, 1 публікація додатково відображає наукові результати дисертації.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

1. У підрозділі 1.2 «Ініціативи з популяризації рухової активності в міжнародній практиці» доцільно було б проаналізувати не лише підходи зарубіжних науковців, а й доповнити його інформацією вітчизняних науковців щодо популяризації рухової активності серед українських школярів та здійснити порівняльний аналіз.

2. У 4 розділі представлено модель організаційно-педагогічних умов для реалізації рухової активності дітей середнього шкільного віку в освітньому середовищі, одним із складових компонентів якої є принципи. Доцільно було б більш детально представити інформацію про них у тексті дисертації.

В рамках наукової дискусії варто отримати відповіді на наступні запитання:

1. Задекларовані Вами результати досліджень свідчать про те, що рівень фізичної підготовленості у дітей сільських шкіл є вищим, у порівнянні з дітьми, котрі навчаються в міських школах. У той же час, ризики зниження здоров'я у дітей сільських шкіл теж вищі. З чим, на Вашу думку, це пов'язано?

2. Яким чином результати факторного аналізу було враховано Вами в процесі розробки моделі організаційно-педагогічних умов для реалізації рухової активності дітей середнього шкільного віку в освітньому середовищі?

Загальний висновок. Дисертаційна робота Мамедової Інни Степанівни на тему «Формування мотивації учнів середніх класів до різних видів рухової активності в системі фізичного виховання» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну та практичну значущість, характеризується новим підходом до формування мотивації підлітків до рухової активності в умовах освітнього середовища ЗЗСО різних територіальних локацій, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019)

і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Мамедова Інна Степанівна заслуговує на їй ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент

доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання Національного університету фізичного виховання і спорту України, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

mas Марія ПАЛЬЧУК

Вчений секретар Національного університету фізичного виховання і спорту України

Галина МАШЕРЕНКОВА